

FALSAFA KATEGORIYALARI ASOSIDA PEDAGOGLARNING PROGNOZLASH KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH TEKNOLOGIYASI

Rustamov B. X.

ChDPU "Ta'lim menejmenti" kafedrasi katta o'qituvchisi

Tayanch so'zlar: kategoriyalar, prognozlash ko'nikmalarini, ilg'or ta'lim tizimi, sub'yekt-tsentrizm, modernizatsiya.

Ключевые слова: категории, навыки прогнозирования, прогрессивная система образования, субъект-центризм, модернизация.

Key words: categories, forecasting skills, advanced educational system, subject-centrism, modernization.

Резюме:

Ushbu maqolada falsafa kategoriyalari asosida pedagoglarning prognozlash ko'nikmalarini shakllantirish texnologiyasi ilmiy-nazariy jixatdan asoslab o'tildi.

Резюме:

В данной статье научно-теоретически обоснована технология формирования прогнозных умений педагогов на основе философских категорий.

Summary:

in this article, the technology for the formation of forecasting skills of Educators based on the categories of philosophy was based on the scientific and theoretical treatise.

Mamlakatimiz ta'lim sohasini islohatini amalga oshirishda o'qituvchi yuksak o'rinda turadi. O'qituvchi zimmasidagi barcha vazifalar kelajak avlodning beg'araz ta'lim olishi bilan bog'liq hisoblanadi. Shu jihatdan hozirgi yangi davrda insonning ta'lim, tarbiyasi, rivojlanishi va o'z-o'zini rivojlantirishdagi holatini ortiqcha baholab bo'lmaydi. Har qanday mamlakat fuqarosining farovonligi va muvaffaqiyati, shuningdek, firma va tashkilotlarning raqobatbardoshligi, birinchi navbatda, ushbu mamlakat fuqarolari oladigan ta'lim sifatiga, tarbiyasiga, yosh avlod rivojlanishi va o'z-o'zini rivojlantirishiga bog'liq. Faol rivojlanayotgan va o'z fuqarolarining ta'lim va tarbiyasi sohasida yangi va ilg'or yutuqlarga tayanadigan mamlakatlarda hayot sifati yuqori ekanligi tobora ayon bo'lmoqda.

Falsafa kategoriyalari asosida pedagoglarning prognozlash ko'nikmalarini shakllantirish texnologiyasi haqida so'z yuritar ekanmiz ta'lim va tarbiya sifati hamda inson hayoti sifati o'rtasidagi munosabatlar modelini yanada mazmunli muhokama qilish va asoslash zarur. Yangi va ilg'or ta'lim tizimi va texnologiyalari o'z-o'zidan paydo bo'lmaydi, balki ular yangi pedagogik g'oyalar va tushunchalar asosida vujudga keladi va rivojlanadi.

Falsafa kategoriyalarini ilk bor, Arastu tomonidan ta'riflanib "Kategoriyalar" degan asarida ularni obyektiv voqelikning umumlashgan inikosi sifatida qarab, turkumlashtirishga harakat qilingan. Xususan, uningcha quyidagi kategoriyalar mavjud: "mohiyat" (substansiya), "miqdor", "sifat", "munosabat", "o'rin", "vaqt", "holat", "mavqe", "harakat", "azob-uqubat". Bu turkumlashtirish, o'z vaqtida ilmiy bilishda juda katta ahamiyatga ega bo'lgan. Keyinchalik, Arastu "Metafizika" asarida "mohiyat", "holat" va "munosabat" kategoriyalarini ham izohlagan.

O'sha davrdan boshlab falsafa o'z qonunlari, tamoyillari, kategorial tushunchalariga ega bo'lgan fanga aylangan. Sharqda bu masalaga Forobiy, Beruniy va Ibn Sinolar ham katta ahamiyat berganlar.

XVII-XIX asrlarga kelib, falsafiy kategoriyalar tahlilida yangi davr vujudga keldi. Ya'ni, I.Kant qarashlarida kategoriyalar "sifat" (reallik, inkor, chegaralash), "miqdor" (birlik, ko'plik, yaxlitlik), "munosabat" (substansiya va xususiyat, sabab va harakat, o'zaro ta'sir), "modallik" (imkoniyat va imkoniyatsizlik, vokelik va novokelik, zaruriyat va tasodif) tarzida izohlangan. Kantdan farqli o'laroq, Xegel' esa mantiqiy kategoriyalarni: "borliq" (sifat, miqdor, me'yor), "mohiyat" (asos, hodisa, mavjudlik), "tushuncha" (ob'yektiv, sub'yektiv, absolyut g'oya) tarzida izohlandi. Demak, falsafadagi kategoriyalar fikrlash va harakat qilish, dunyoga yo'naltirish imkonini beruvchi vositadir. Shu bilan birga, toifalar inson uchun yaratiladi, ular dunyoni uning ramkasi sifatida tashkil qiladi, ya'ni ular "to'g'ri dunyo" va undagi harakatlar uchun "vosita"dir.

Falsafa fanining kategoriyalari haqidagi turli qarashlarni umumlashtirib aytganda, ularning mantiqiy tushunchalar sifatidagi quyidagi tavsiflari bor:

- 1) obyektiv voqelikning in'ikosi;
- 2) narsa va hodisalarning o'zaro bog'lanish va aloqadorligini mantiqiy umumlashtiruvchi usuli;
- 3) narsa va hodisalarning rivojlanishi bilan o'zgarib turuvchi mantiqiy tushuncha;
- 4) borliqning mavjudligidan kelib chiqadigan tarixiy - mantiqiy bilish darajalaridan biri.

Ko'pchilik mutaxassislar kategoriyalar olami, undagi narsa va voqealar, ularning asosiy va takrorlanib turuvchi aloqadorligini ifodalaydigan keng mazmundagi tushunchalardir, degan fikrga qo'shiladilar. Bu ma'noda borliq, vokelik, harakat, makon, zamon, miqdor, sifat va boshqalar falsafaning ana shunday kategoriyalaridir.

Falsafa kategoriyalari asosida pedagoglarning prognozlash ko'nikmalarini shakllantirish texnologiyasi o'qituvchini bilimlarni tayyor, aniq mantiqiy sxemalar asosida uzatuvchi qilib tayyorlaydi.

Kasbiy funksiyalar tufayli o'qituvchining falsafiy madaniyati zamonaviy ta'lim turining asosiga aylanadi. Falsafiy madaniyat u yoki bu darajada insoniyat tomonidan to'plangan madaniy ma'nolarni o'zlashtirish, uslubiy tayyorgarlik va mafkuraviy o'zini o'zi belgilash qobiliyatidan iborat. Bu atrofimizdagi dunyoda mustaqil shaxsiy yo'nalishni targ'ib qiladi, odamlar bilan muloqot qilishning maqbul shakllarini aniqlashga yordam beradi: muloqot har doim ma'lum bir qadriyatlar tizimini amalga oshirishni, o'z qadriyatlarini anglashni va ularni boshqalar bilan bog'lash qobiliyatini nazarda tutadi.

O'qituvchining kasbiy xulq-atvori, uning o'quvchilar, hamkasblari va o'quvchilarning ota-onalari bilan muloqot qilish uslubi u faol o'zlashtirgan madaniy merosini va shu asosda shakllangan pedagogik, ijtimoiy, axloqiy va intellektual qadriyatlar tizimini aks ettiradi. Bu muloqotning maqsadlarini tushinishda, vaziyatni baholashda, muayyan pedagogik usul va texnologiyalardan muayyan pedagogik vaziyatda shaxsiy, individual pozitsiyaga kasbiy xatti-harakatlarning o'ziga xos usullarini tanlashda namoyon bo'ladi. Shunday qilib, falsafa kategoriyalari asosida pedagoglarning prognozlash ko'nikmalarini shakllantirish texnologiyasi sub'yekt-tsentrizm, yagona bilimlar majmuasining tor bo'linishi, dunyoning yaxlit tasvirini yo'qotish, uning alohida, bir-biriga bog'liq bo'lmagan bo'laklarga bo'linishi bilan ajralib turadi. Shuning uchun zamonaviy sharoitda o'qituvchining falsafiy va pedagogik madaniyatini shakllantirish masalasi dolzarb bo'lib qolmoqda.

Falsafa kategoriyalari asosida pedagoglarning prognozlash ko'nikmalarini shakllantirish ta'lim sohasi va ijtimoiy muhitning rivojlanish tendensiyalari va istiqbollari to'g'risidagi prognostik, doimiy yangilanadigan ma'lumotlar doimiy ravishda muayyan boshqaruv qarorlarini qabul qilish zonasida bo'lishi kerak.

Mamlakatimizda ham, xorijda ham ta'lim sohasida strategiya, prognozlash va uzoq muddatli rejalashtirish masalalariga qiziqish ortib borayotganiga qaramay, "ta'lim va pedagogik prognozlash" tushunchasining o'zi hali yetarlicha aniq, umume'tirof etilgan ta'rifni olmagan. Shu bilan birga, bunday

ta'rif muhim texnologik ahamiyatga ega, chunki ta'lim sohasidagi barcha prognostik faoliyatning yo'nalishi ko'p jihatdan uning mazmunli talqiniga bog'liq.

Adabiyotlar:

1. Sh.M.Mirziyoyev “Yangi O‘zbekiston strategiyasi.” Toshkent-2021y 112 b
2. Azizxo‘jayeva N.N. “Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat.” Toshkent. 2006y.
3. Allayarova M.M. “Badiiy-estetik tarbiya va ma’naviyat” (Monografiya) Samarqand – 2016.
4. Xonazarov K.X. Globallashuv va til falsafasi. Toshkent: Falsafa va huquq instituti nashriyoti, 2009. 136 b.
5. Ergashev SH. Qadimgi sivilizatsiyalar. – T; “O‘zbekiston”, 2016- yil 360 bet.